

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ของเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ

Factors Relating to Participation Needs on Eco-tourism Management of Farmers

in Samut Prakarn Province

ชุลีวรรณ วิชิต¹, พัฒนา สุขประเสริฐ¹ และสุพัฒน์ ทองแก้ว²
Chuleewan Wicit¹, Patana Sukprasert¹ and Supat Thongkaew²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ความน่าเชื่อถือของข่าวสาร และความต้องการการมีส่วนร่วม 2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 370 คน ได้จากการสุ่มลำดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Linkert scale) 5 ระดับ (1-5) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมานโดยการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (61.60%) มีอายุเฉลี่ย 46.61 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (37.80%) อาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องในจังหวัดสมุทรปราการเฉลี่ย 44.89 ปี เกษตรกรเปิดรับข่าวสารจากสื่อเผยแพร่ทุกประเภท โดยให้ความน่าเชื่อถือในระดับมากกับสื่อกิจกรรมและสื่อมวลชน ในระดับปานกลางกับสื่อบุคคล สื่อสังคมและสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลำดับ เกษตรกรต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.02 \pm 0.28$) และในรายด้านในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ได้แก่ ด้านการดำเนินงาน ($\bar{X} = 3.07 \pm 0.73$) ด้านการรับผลประโยชน์ ($\bar{X} = 3.07 \pm 0.73$) ด้านการติดตามประเมินผลร่วมกัน ($\bar{X} = 3.02 \pm 0.58$) และด้านการตัดสินใจ ($\bar{X} = 2.94 \pm 0.37$) 2) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงบวก ได้แก่ อายุ ระยะเวลาที่พักอาศัย รายได้โดยรวมเฉลี่ย และจำนวนแรงงานในการเกษตร ในทิศทางตรงข้าม ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครองและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน โดยปัจจัยด้านการเปิดรับข่าวสารที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วม ได้แก่ ด้านสื่อสิ่งพิมพ์ จากแผ่นพับ รองลงมา ได้แก่ ด้านสื่อกิจกรรมจากแปลงเรียนรู้ของเกษตรกร และจากการประกวด ส่วนในทิศทางตรงข้าม ได้แก่ สื่อบุคคลจากเกษตรกรต้นแบบ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม ความต้องการ การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Abstract

The purpose of this research was to study 1) demographic of farmers, media exposure, trustable of information and the participation needs of farmers. 2) Factors related to participation needs in eco-tourism management of farmers in Samut Prakan Province, a sample were 370 people by stratified random sampling technique. Use questionnaires as a tool for data collection, using the Linkert scale 5 levels (1-5) in analyzed data and using descriptive statistics such as frequency, percentage, average, maximum, minimum, standard deviation and inferential statistics with Pearson product moment correlation coefficient analysis. The research revealed that 1) the majority of the farmers were male (61.60%) with an average age of 46.61 years old, secondary education level (37.80%), period of living in Samut Prakan province an average of 44.89 years. Farmers were exposure to from all types of media gained a high level of trustable to media activities and mass media but medium level with personal media and the lowest for social media and print media, respectively. Farmers needed holistic participation in the management of eco-tourism at a moderate level ($\bar{X} = 3.02 \pm 0.28$) and at the partial were same moderate level too, namely implementation ($\bar{X} = 3.07 \pm 0.73$), benefits gained ($\bar{X} = 3.07 \pm 0.73$) follow up ($\bar{X} = 3.02 \pm 0.58$) and decision ($\bar{X} = 2.94 \pm 0.37$) 2) relationship between demographic with participation needs of

¹ ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

² กลุ่มธุรกิจพืชครบวงจร เครือเจริญโภคภัณฑ์ กรุงเทพฯ 10120

*Corresponding author, Email: meanreport@gmail.com

farmers in positively with eco-tourism management were age, period of living, total income and agri-labour, but in the opposite direction, were land holding and family members. The media exposure with related to the participation needs were the print media from brochures, activities media from learning plot and contest, in the opposite were personal media from role model farmer.

Keywords: participation, needs, tourism, eco-tourism

คำนำ

การบริการมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศทั่วโลก โดยมูลค่าของภาคบริการทั่วโลกในปี 2558 มีประมาณ 48 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จึงให้ความสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในด้านการบริการของตนเอง โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและอาเซียนซึ่งต่างกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์หลักในการผลักดันเศรษฐกิจของประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) ประกอบกับในปัจจุบันระบบคมนาคมมีความสะดวกสบายเพิ่มขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ไกลและรวดเร็วขึ้น การท่องเที่ยวจึงเป็นที่นิยมและมีมูลค่าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมกลับต้องเผชิญกับปัญหาความเสื่อมโทรมจากการกระทำของนักท่องเที่ยวและการบุกรุกพื้นที่ทางธรรมชาติทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ในขณะที่ความต้องการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของนักท่องเที่ยวกลับมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สำคัญที่ได้รับความนิยม เนื่องจากสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับสูงเพราะมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นกลไกหลักในการช่วยรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยปี 2560 มีนักท่องเที่ยวจำนวน 35,381,210 ราย สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทย 1,824,042 ล้านบาท ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี 2559 ถึงร้อยละ 11.66 (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) การเติบโตของการท่องเที่ยวไทยได้ถูกผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ ความขัดแย้งภายในประเทศ และปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย โดยเฉพาะปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยวและความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น แนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนถูกนำมาใช้ในประเทศไทย เพื่อช่วยประสานความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต และก่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ป๋องศักดิ์ ทองเนื้อแข็ง, 2552)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งมีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการให้ความรู้ศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกแห่งการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงครอบคลุมหลัก 4 ด้านที่ประกอบด้วย การพิจารณาด้านพื้นที่ท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบการจัดการ (ศรัญญา หงษ์แพง, 2553) อย่างไรก็ตามในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากเกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (จันทร์พร ช่างโชติ, 2558) และยังขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการร่วมกันประชุมหรือแสดงความคิดเห็น การดำเนินการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนขาดผู้นำทางความคิดที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง (อรุณญา ปฐมสกุล และคณะ, 2560)

จังหวัดสมุทรปราการเป็นเป้าหมายหนึ่งของการท่องเที่ยวของประเทศไทยในการดึงดูดนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีศักยภาพในการท่องเที่ยว ทั้งเป็นที่ตั้งของสนามบินสุวรรณภูมิ อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (ถนอมจิตต์ รื่นเรือง, 2550) นอกจากนี้จังหวัดสมุทรปราการยังมีการทำการเกษตรซึ่งเป็นการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น การปลูกข้าวและมะม่วงน้ำดอกไม้ในอำเภอบางบ่อ การปลูกผักกระเฉดในอำเภอบางพลี และการปลูกหมากผู้หมากเมียในอำเภอพระประแดง อีกทั้งยังมีพื้นที่สีเขียวที่รู้จักกันดีในชื่อ “พื้นที่สีเขียวบางกระเจ้า” ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์เกษตรแบบดั้งเดิมของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ในปัจจุบันพื้นที่การเกษตรเหล่านี้มีขนาดลดลงเนื่องจากพื้นที่อุตสาหกรรมที่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรปราการจึงได้มีนโยบายในการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์เพื่อแก้ไขผลกระทบดังกล่าว ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยใช้การท่องเที่ยวเป็น

เครื่องมือในการพัฒนา โดยเน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง (ภัทรวดี จินดารักษ์, 2559) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมุ่งเน้นที่เกษตรกรของจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรปราการต่อไป

วิธีการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เกษตรกรจากครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนข้อมูลการเกษตรของจังหวัดสมุทรปราการ ปี พ.ศ. 2560 โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรปราการ ณ วันที่ 30 กันยายน 2560 จำนวน 9,014 คน หาขนาดตัวอย่างจากการใช้ตารางหาขนาดตัวอย่างของ Krejcie and Morgan (1970) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้ขนาดตัวอย่าง 370 คน แล้วกำหนดขนาดตัวอย่างของเกษตรกรแต่ละอำเภอโดยใช้วิธีการสุ่มตามระดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วน (proportional stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง หาคุณภาพของเครื่องมือโดยทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และหาความเชื่อมั่นโดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มเกษตรกร 30 คน ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มตัวอย่าง ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (α -coefficient) มีค่าเท่ากับ 0.827 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson's product moment correlation) วัดระดับความต้องการในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) วัด 5 ระดับ โดยมีคะแนนสูงสุดคือ 5 คะแนน และต่ำสุดคือ 1 คะแนน คำนวณหาช่วงคะแนนในแต่ละช่วงโดยใช้สูตร (คะแนนสูงสุด - คะแนนต่ำสุด) / จำนวนอันตรภาคชั้น โดยได้เกณฑ์ในแต่ละช่วงคะแนนดังนี้ มากที่สุด = 4.21-5.00, มาก = 3.41-4.20, ปานกลาง = 2.61-3.40, น้อย = 1.81-2.60 และน้อยที่สุด = 1.00-1.80

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 61.60 นอกนั้นเป็นเพศหญิง ร้อยละ 38.40 มีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 46.61 ปี ส่วนใหญ่ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 37.80 พักอาศัยในจังหวัดสมุทรปราการเป็นระยะเวลาเฉลี่ยเท่ากับ 44.89 ปี มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 6 ไร่ เฉลี่ยเท่ากับ 10.97 ไร่ มีรายได้โดยรวม 244,000-380,000 บาท/ปี เฉลี่ยเท่ากับ 354,116.2 บาท/ปี มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 4.44 คน มีแรงงานในการเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 คน

Table 1 Demographic of farmers.

Personal data	Number (n=370)	Percentage
Gender		
Male	228	61.60
Female	142	38.40
Age (years)		
26-44	124	33.50
45-49	125	33.80
50-65	121	32.70
Mean = 46.61, S.D. = 7.09, Min = 26, Max = 65 years		

Table 1 (continued).

Personal data	Number (n=370)	Percentage
Education		
Primary school	49	13.20
Secondary school	140	37.80
High school	93	25.10
High vocational certificate / Diploma	80	21.60
Bachelor's degree	8	2.20
Period of livings (years)		
<41	129	34.90
41-48	101	27.30
49-63	140	37.80
Mean = 44.89, S.D. = 9.83, Min = 0, Max = 63		
Land Holding (rais)		
<6	131	35.40
6-14	112	30.30
15-46	127	34.30
Mean = 10.97, S.D. = 9.88, Min = 0, Max = 46		
Total incomes (baht/year)		
70,000-240,000	123	33.20
244,000-380,000	124	33.50
400,000-1,480,000	123	32.20
Mean = 354,116.21, S.D. = 199,648.03, Min = 70,000, Max = 1,480,000		
Family members (persons)		
<5	240	64.90
5-13	130	35.10
Mean = 4.44, S.D. = 1.75, Min = 0, Max = 13		
Agri-labour (persons)		
<2	217	58.60
2-18	153	41.40
Mean = 3.45, S.D. = 5.09, Min = 0, Max = 18		

การเปิดรับข้อมูลข่าวสารของเกษตรกร

เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อทุกประเภท เมื่อพิจารณาสื่อแต่ละชนิด พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนผ่านทางโทรทัศน์ร้อยละ 96.80 สื่อสิ่งพิมพ์ผ่านทางหนังสือพิมพ์ร้อยละ 85.90 สื่อสังคมผ่านหออกระจายเสียงร้อยละ 70.50 สื่อบุคคลผ่านทางเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร้อยละ 61.60 โดยความน่าเชื่อถือของสื่อโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.37) เมื่อพิจารณาเป็นรายชนิดสื่อ พบว่า เกษตรกรมีความเชื่อถือในสื่อกิจกรรมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.65) และสื่อมวลชน (ค่าเฉลี่ย 3.54) ระดับปานกลางในสื่อบุคคล (ค่าเฉลี่ย 3.32) สื่อสังคม ค่าเฉลี่ย (3.19) และสื่อสิ่งพิมพ์ (ค่าเฉลี่ย 3.15)

Table 2 Media exposure of farmers.

Type / kind of media	Media exposure* frequency (%)	Trustable $\bar{x} \pm S.D$	Meaning
Mass media		3.54±0.49^[2]	High
TV	358 (96.80)	3.61±0.55	High
Youtube	57 (15.40)	3.14±0.43	Moderate
Radio	6 (1.60)	3.67±0.50	High
Others	4 (1.10)	3.75±0.51	High
Printed media		3.15±0.46^[5]	Moderate
Newspapers	318 (85.90)	3.04±0.42	Moderate
Agri-journal	198 (53.50)	3.33±0.56	High
Leaflet	75 (20.30)	3.04±0.42	Moderate
Activity media		3.65±0.58^[1]	High
Demonstrated plot	272 (73.50)	3.58±0.63	High
Learning plot	269 (72.70)	3.63±0.57	High
Exhibition	92 (24.90)	3.76±0.56	High
Contest	62 (16.80)	3.66±0.57	High
Social media		3.19±0.57^[4]	Moderate
Community radio	261 (70.50)	3.24±0.60	Moderate
Facebook	178 (48.10)	3.31±0.61	Moderate
Community cable	89 (24.10)	3.24±0.57	Moderate
Twitter	3 (0.80)	3.00±0.50	Moderate
Personal media		3.32±0.62^[3]	Moderate
Agri-extension officer	228 (61.60)	3.63±0.64	High
Village agri-volunteer	120 (32.40)	3.63±0.56	High
Role model farmer	67 (18.10)	3.12±0.52	Moderate
Agri-scholar	37 (10.00)	2.91±0.77	Moderate
Total		3.37±0.54	Moderate

* More than 1 choice.

ความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการศึกษา พบว่า ความต้องการในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.02) เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า เกษตรกรมีความต้องการการมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในเรื่องการรับผลประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 3.07) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน (ค่าเฉลี่ย 3.02) และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (ค่าเฉลี่ย 2.94) โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการมีส่วนร่วมมากในด้านการดำเนินงานเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยและการป้องกันทรัพย์สิน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะสามารถช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเข้าร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และ/หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

Table 3 Participation needs of farmers on eco-tourism management.

Participation needs on eco-tourism management	Needs level $\bar{X} \pm S.D$	Meaning
1. Participation in decision	2.94 $\pm$ 0.37	Moderate
2. Participation in implementation	3.07 $\pm$ 0.27	Moderate
3. Participation in benefit gained	3.07 $\pm$ 0.73	Moderate
4. Participation in follow-up	3.02 $\pm$ 0.58	Moderate
Total participation needs	3.02 $\pm$ 0.28	Moderate

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รายได้รวม มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=0.270$) ถ้าเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นก็ทำให้ความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้น เนื่องจากเกษตรกรที่มีรายได้สูงมักจะมีความพร้อมด้านรายได้จึงมักจะตัดสินใจได้ง่าย ($P=0.261$) และมักจะมีความพร้อมในการเข้าร่วมดำเนินงาน ($P=0.401$) สอดคล้องกับอนิสก์ โอทาทะวงศ์ (2557) ที่รายงานว่า รายได้ของประชาชนที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดงในจังหวัดอุดรธานีแตกต่างกัน และ Hansasiriphot et al. (1998) ที่ได้ระบุว่า บุคคลที่ประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อยมักจะให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพมากกว่าการใช้เวลาในเรื่องอื่น

จำนวนแรงงานในการเกษตร มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=0.208$) ถ้าเกษตรกรมีจำนวนแรงงานในการเกษตรเพิ่มขึ้นก็ทำให้ความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้น โดยเกษตรกรที่มีแรงงานซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรจำนวนมากมักจะมีศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาได้มากกว่าจึงมักจะตัดสินใจ ($P=0.154$) และเข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินงานได้ง่ายกว่า ($P=0.326$) เกษตรกรที่มีจำนวนแรงงานในการเกษตรน้อยกว่า

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=-0.182$) ถ้าเกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้นก็จะมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยลง เนื่องจากเป็นเกษตรกรรายย่อย และการเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมจะมีรายได้ประจำที่แน่นอน ดังนั้นเมื่อมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้นย่อมจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมในการดำเนินงาน ($P=-0.197$) โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมากก็จะมีโอกาสในการแสวงหารายได้หรือได้รับผลประโยชน์มากขึ้นจากการเป็นแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและแรงงานเข้าร่วมในการดำเนินงาน กับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวน้อยลง ($P=-0.107$) รวมถึงการติดตามประเมินผลน้อยลงด้วยเช่นกัน ($P=-0.141$)

ขนาดพื้นที่ถือครอง มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=-0.166$) ถ้าเกษตรกรมีขนาดพื้นที่ถือครองเพิ่มขึ้นก็จะมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยลง เนื่องจากการมีพื้นที่การเกษตรมากย่อมจะต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้แรงงานและเวลามากตามไปด้วยส่งผลให้ไม่สามารถเข้าร่วมในการดำเนินงานได้ ($P=-0.114$) อีกทั้งยังมีความพร้อมสูงและสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยตนเองจึงไม่จำเป็นต้องเข้ามารับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม ($P=-0.163$) เกษตรกรที่มีพื้นที่จำนวนมากมักจะมีความพร้อมสูงและมีระบบการตรวจสอบและติดตามผลที่เป็นมาตรฐานอยู่แล้ว จึงไม่ได้ให้ความสนใจการติดตามประเมินผล ($P=-0.136$)

ระยะเวลาที่พักอาศัย มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=0.157$) ถ้าเกษตรกรมีระยะเวลาที่พักอาศัยในจังหวัดสมุทรปราการนานจะมีความต้องการการมีส่วนร่วมในด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น เพราะทราบข้อมูลเชิงลึกของพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการเป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีความชำนาญในพื้นที่ของตน และทราบว่าควรจะต้องมีการปฏิบัติอย่างไรบ้างตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ เพื่อการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่ามากที่สุด จึงมีความสัมพันธ์กับขั้นตอนการตัดสินใจ ($P=0.140$) และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ($P=0.169$) สอดคล้องกับวิภาดา มุกดา (2547) ที่รายงานว่า ระยะเวลาที่พักอาศัยของประชาชนในจังหวัดตากมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัด โดยประชาชนส่วนใหญ่มีระยะเวลาพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ประมาณ 16-25 ปี

อายุ มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=0.312$) เนื่องจากคนที่มีอายุมากกว่าย่อมมีประสบการณ์และความสามารถในการใช้เหตุผล อีกทั้งยังมีจิตอาสามากกว่าคนที่มีอายุน้อย โดยมีความสัมพันธ์กับขั้นตอนการตัดสินใจ ($P=0.150$) สอดคล้องกับ Intayon (2002) ที่รายงานว่า ผู้ที่มีอายุมากกว่ามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Table 4 Relationship between demographic with participation needs in eco-tourism management.

Demographic of farmers	Participation needs in eco-tourism management				Total participation needs
	Decision	Implementation	Benefit gained	Follow-up	
Age (years)	0.150**	0.142	0.023	0.003	0.132*
Period of livings (years)	0.140**	0.169**	0.087	0.025	0.157**
Land holding (rai)	-0.097	-0.114*	-0.163*	-0.136**	-0.166*
Total income (baht)	0.261**	0.401**	-0.022	0.010	0.270**
Family members (persons)	-0.930	-0.197**	-0.107*	-0.141**	-0.182**
Agri-labour (persons)	0.154**	0.326**	-0.076	0.047	0.208**

**, * Statistical significance level at 0.01 and 0.05 respectively.

ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลข่าวสารกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เกษตรกรต้นแบบ มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=-0.250$) ถ้าเกษตรกรเปิดรับข่าวสารผ่านเกษตรกรต้นแบบเพิ่มขึ้นจะมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลดลง ทั้งในด้านการตัดสินใจ ($P=-0.210$) และในด้านการรับผลประโยชน์ ($P=-0.188$) เนื่องจากเกษตรกรต้นแบบในจังหวัดสมุทรปราการส่วนใหญ่ เป็นเกษตรกรรายใหญ่ที่มีความพร้อมในด้านปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับมีบริบทที่แตกต่างกัน แต่การเปิดรับข่าวสารจากเกษตรกรต้นแบบที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้นเพิ่มขึ้น ($P=0.243$) เพราะทำให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างเป็นระบบของมืออาชีพจากเกษตรกรต้นแบบ

แผ่นพับ/ใบปลิว มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยรวม ($P=0.215$) และในทุกขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการติดตามผล ($P=0.197$) การดำเนินงาน ($P=0.192$) การได้รับผลประโยชน์ ($P=0.140$) และการตัดสินใจ ($P=0.134$) เนื่องจากแผ่นพับ/ใบปลิวสามารถให้ข้อมูลได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนและพกพาติดตัวได้ง่ายจึงเหมาะสมที่จะสร้างการรับรู้และความเข้าใจแก่ผู้อ่านได้ง่าย ผู้อ่านจึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ประกอบการพิจารณาและการทบทวนก่อนการตัดสินใจปฏิบัติได้โดยง่าย

แปลงเรียนรู้ของเกษตรกร มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=0.162$) โดยมีความสัมพันธ์ทั้งในด้านการได้รับผลประโยชน์ ($P=0.220$) การติดตามผล ($P=0.147$) และการดำเนินงาน ($P=0.134$) เนื่องจากเกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนของแปลงเรียนรู้จึงสามารถสร้างความเข้าใจและความมั่นใจสำหรับการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

การจัดประกวด มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ($P=0.122$) โดยมีความสัมพันธ์ในด้านการได้รับประโยชน์ ($P=0.127$) กับ การดำเนินงาน ($P=0.117$) เนื่องจากสามารถแสดงผลลัพธ์ที่เป็นจริงในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับและการดำเนินงาน ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับภาสกร นันทพานิช (2555) ที่กล่าวว่า การให้เกษตรกรมีการศึกษาดูงานในแปลงเกษตรอินทรีย์ที่จัดประกวดจะทำให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

Table 5 Relationship between media exposure of farmers with participation need in eco-tourism management.

Type of media	Source of information	Participation needs in eco-tourism management				Total participation needs
		Decision	Implementation	Benefit gained	Follow-up	
Mass media	TV	-0.790	-0.045	-0.130*	-0.120	-0.106
	Youtube	0.180	-0.137	-0.094	-0.062	-0.082
	Radio	-0.550	-0.470	0.063	0.051	-0.020
	Others	-0.005	0.014	0.063	0.014	0.016
Printed media	Newspapers	0.155	0.066	-0.030	0.100	0.121
	Agri-journal	-0.002	0.106	-0.103	0.005	0.030
	Leaflet	0.134*	0.192**	0.140*	0.197**	0.215**
Activity media	Demonstrated plot	0.038	0.195	0.269*	0.196	0.241
	Learning plot	0.035	0.134*	0.220**	0.147**	0.162**
	Exhibition	-0.136	0.190	0.312	0.276	0.218
	Contest	0.420	0.117*	0.127*	0.103	0.122*
Social media	Community radio	-0.069	0.063	-0.124	-0.021	-0.029
	Facebook	-0.138*	-0.124	-0.048	-0.064	-0.099
	Community cable	-0.030	-0.104	0.126	0.083	0.010
	Twitter	-0.080	-0.004	0.011	-0.004	-0.029
Personal media	Agri-extension officer	0.058	0.083	0.064	0.126*	0.063
	Village agri-volunteer	-0.122	-0.085	0.009	0.014	-0.079
	Role model farmer	-0.210**	0.243**	-0.188**	-0.097	-0.250**
	Agri-scholar	0.058	0.083	0.064	0.126*	-0.240

**, * Statistical significance level at 0.01 and 0.05 respectively.

สรุปผลการศึกษา

เกษตรกรโดยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 46.61 ปี ส่วนใหญ่มีศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พักอาศัยในจังหวัดสมุทรปราการเฉลี่ย 44.89 ปี มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ย 10.97 ไร่ มีรายได้โดยรวมเฉลี่ย 354,116.21 บาท/ปี มีสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า 5 คน และมีจำนวนแรงงานในการเกษตรน้อยกว่า 2 คน เกษตรกรเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชน ซึ่งส่วนใหญ่เปิดรับผ่านทางโทรทัศน์ ยูทูบ วิทยุกระจายเสียง และสื่อมวลชนอื่น ๆ ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์เปิดรับข่าวสารผ่านทางหนังสือพิมพ์ วารสารทางการเกษตร แผ่นพับ/ใบปลิว สื่อสังคมเปิดรับข่าวสารผ่านทางหอกระจายเสียง เฟซบุ๊ก เคเบิลทีวี ห้องถิ่นในชุมชน และทวิตเตอร์ และสื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารผ่านทางเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน เกษตรกรต้นแบบ และปราชญ์เกษตร ส่วนความน่าเชื่อถือของสื่อโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยพิจารณาเป็นรายชนิดสื่อพบว่า เกษตรกรมีความเชื่อถือในสื่อกิจกรรมและสื่อมวลชนในระดับมาก ในขณะที่สื่อบุคคล สื่อสังคม และสื่อสิ่งพิมพ์ได้รับความเชื่อถือในระดับปานกลาง

ความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า เกษตรกรมีความต้องการในการมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกันและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวม ได้แก่ อายุ ระยะเวลาที่พักอาศัย ขนาดพื้นที่ถือครอง รายได้รวม และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการเปิดรับสื่อผ่านพับ/ใบปลิว แพลตฟอร์มของเกษตรกร การจัดประกวด และเกษตรกรต้นแบบ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านการตัดสินใจ ได้แก่ อายุ ระยะเวลาที่พักอาศัย รายได้ จำนวนแรงงานในการเกษตร และการเปิดรับสื่อผ่านพับ/ใบปลิว เพชบุ๊ก และเกษตรกรต้นแบบ สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านการดำเนินงาน ได้แก่ ระยะเวลาที่พักอาศัย รายได้ จำนวนแรงงานในการเกษตร ขนาดพื้นที่ถือครอง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการเปิดรับสื่อผ่านพับ/ใบปลิว แพลตฟอร์มของเกษตรกร การจัดประกวด และเกษตรกรต้นแบบ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านการรับผลประโยชน์ ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครอง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ แผ่นพับ/ใบปลิว แพลตฟอร์มของเจ้าหน้าที่ แพลตฟอร์มของเกษตรกร การจัดประกวด และเกษตรกรต้นแบบ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านการติดตามประเมินผล ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครอง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการเปิดรับสื่อผ่านพับ/ใบปลิว แพลตฟอร์มของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และเกษตรกรต้นแบบ

การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเกษตรกรในจังหวัดสมุทรปราการ ควรเริ่มต้นจากเกษตรกรกลุ่มที่มีประสิทธิภาพสูงและมีความชำนาญในพื้นที่ ร่วมกับเกษตรกรหัวก้าวหน้าหรือเกษตรกรรายใหญ่ที่มีรายได้และแรงงานจำนวนมาก เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมายและวางแผนการดำเนินงาน ในส่วนของการดำเนินงานก็ควรให้เกษตรกรรายย่อยได้มีส่วนร่วมกับผู้มีความชำนาญในพื้นที่และเกษตรกรต้นแบบ ส่วนในด้านการรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผลควรให้เกษตรกรรายย่อยซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ขับเคลื่อนการดำเนินงานและได้รับผลประโยชน์เข้ามาเป็นแกนหลักเพื่อที่จะเป็นผู้สะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาและการมีส่วนร่วมต่อไป

ควรใช้สื่อชนิดแผ่นพับ/ใบปลิวในการให้ข้อมูลแก่เกษตรกรในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม โดยในขั้นตอนการตัดสินใจ ควรลดบทบาทของสื่อชนิดเพชบุ๊กและเกษตรกรต้นแบบ เพื่อป้องกันความไม่สอดคล้องของข้อมูล ส่วนในด้านการดำเนินงานควรให้เกษตรกรได้เยี่ยมชมงานการประกวด แล้วจึงทดลองปฏิบัติจริงด้วยตัวเอง ร่วมกับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเกษตรกรต้นแบบ เพื่อให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจและมีความมั่นใจในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ ส่วนในด้านการรับผลประโยชน์ควรให้เกษตรกรได้จัดทำแปลงเรียนรู้และการจัดประกวดเพื่อให้น่าสนใจในสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ควรลดบทบาทของเกษตรกรต้นแบบลงบ้าง โดยในการติดตามและประเมินผลควรให้เกษตรกรได้นำข้อมูลจากการปฏิบัติจริง มาเปรียบเทียบหรือแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกรต้นแบบ เพื่อปรับเปลี่ยนเป้าหมายหรือการดำเนินงานให้มีความสอดคล้องกับหลักวิชาการและแหล่งทรัพยากรในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2558. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2558-2560. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114 (5 มีนาคม 2561).
- จันทร์พร ชวงโชติ. 2558. นวัตกรรมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติภาคตะวันตกของประเทศไทย. ปรินญาปรัชญาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. 2527. *ส่งเสริมการเกษตร : หลักการและวิธีการ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ณอมจิตต์ รื่นเรือง. 2550. พัฒนาการการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2489-2549. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ป้อมศักดิ์ ทองเนื้อแข็ง. 2552. *การจัดทำรายการนำเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตพื้นที่เทศบาลตำบลพะวง*. สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ภัทรวดี จินดารักษ์. 2559. การท่องเที่ยวชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพื้นที่สีเขียว ตำบลบางกะเจ้า และตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ปรินญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภาสกร นันทพานิช. 2555. ผลของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต่อการปฏิบัติการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดศรีสะเกษ. *แก่นเกษตร*, 40: 207-216.

- วิทยา เจียรพันธุ์, ปัญญา อีระวิทยเลิศ, สรวิญญ์ เปรมชื่น, สุดา ยิ่งวิเศษ, บุญลือ ตริพจน์ย์, สุพรรณิ อัครศิริเลิศ และรำพึง สว่างเดือน. 2551. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยหนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. https://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG4940002 (5 มีนาคม 2561).
- วิภาดา มุกดา. 2547. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. *SDU Res. J.* 10(3): 55-73.
- ศรัญญา หงษ์แพง. 2553. แนวทางการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติภูเรือ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการจัดการและการประเมินโครงการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- อานิสค์ โอทาทะวงศ์. 2557. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ในเขตเทศบาลตำบลเชียงแห อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์* 25(1): 47-53.
- อรัญญา ปฐมสกุล, วิศาล ศรีมหาโร และสมคิด รัตนพันธุ์. 2560. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน : กรณีศึกษา ตำบลท่าชนะ อำเภوتاชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี* 4(1): 177-194.
- Hansasiriphot, B., Wanphicchit, L., and S., Ninsamrit, (1998). Kwamkithen Kan Mi Suanruam Nai Kan Ting Khaya Lae Raka Kwam sa-at Khong Khon Nai Krungthepmahanakon (In Thai). In *Final research report*. Bangkok: Nation Institute of Development Administration Research Center.
- Intayon, J. (2002). Participation in Tourism Management : A case study of pongroan Village, Mai Phattana Sub-district, Ko Kha District, Lampang. Chaing Mai University.
- Krejcie, R. V., and D.W., Morgan, (1970). Determination sample size for research activities. *Education and Psychology Measurement* 30(3): 607-610.

วันรับบทความ (Received date) : 22 มิ.ย. 61

วันแก้ไขบทความ (Revised date) : 4 ต.ค. 61

วันตอบรับบทความ (Accepted date) : 23 ก.ค. 61